

**НОВИТЕ ПОЛИТИЧЕСКИ АКТИВНОСТИ
VS
СТАРИТЕ СИСТЕМИ НА ПАРТИИТЕ
06.03.2013, СОФИЯ**

Регине Шуберт

Директор на Фондация Фридрих Еберт, Бюро България

Фондация Фридрих Еберт се застъпва за демокрацията в България, в Германия и в над още сто държави, в които развива своята дейност. Демокрацията, обаче, съществува и живее от участието на всеки един гражданин. Всеки един гражданин отстоява своите собствени права и правата на останалите граждани. Никъде по света демокрацията не е нещо естествено. Ако тя не се поддържа и то по такъв начин, че да се ангажират гражданите, съществува опасността тя да бъде формална рамка и нейните институции да бъдат подкопани – съществува опасността това да се случи.

Аз познавам България повече от 10 години. Когато миналото лято дойдох тук като директор на фондацията, изключително много се зарадвах, че нещо в България се е променило. Вече я нямаше онази апатия. Преди всичко, млади хора бяха излезли на Орлов мост и бяха взели закрилата на природата на България в свои ръце, при това успешно. От седмици ние виждаме как хората се борят, виждаме, че те са готови да се застъпят за своите граждански права. Повечето от техните многобройни цели са легитимни и разбираеми. Дори и да има много цели, то се вижда, че има и една обща цел. И тя е именно да не бъдат вече жертва на обстоятелства, които те смятат за несправедливи, а да променят нещо в положителна посока, да бъдат част от промяната. Това е напълно позитивно, достойно за подкрепа и това е част от смисъла на демокрацията.

Въпреки това, не виждам никакви радостни събития по улиците на България. Виждам дълбокото отчаяние на много хора. Хора, които години наред са живяли в лоши икономически и социални условия, които сега решават да излязат на улицата. Пламен Горанов стигна до там, че се самозапали в отчаянието си. За него днес е обявен Ден на национален траур, нека душата му почива в мир. Това, което се случи, е лошо. Протестите показват какво е състоянието на страната. И всеки сега е призован да промени нещо. Не само гражданите, а и най-вече тези, които носят отговорността. Част от тези отговорни лица, разбира се, са политическите партии. Ние всички видяхме, че в последните седмици партиите се превърнаха в цел на гражданските протести. Много граждани гледат на тях като на есенциалната част на господстващата и свързана с корупция и организирана престъпност политическа система. И положителното е, че в тази ситуация от партиите идват позитивни сигнали. Както каза един член на ръководството на БСП, сега пред партиите се поставя огледалото и те трябва да погледнат в него. Какво трябва и какво могат да направят партиите? Могат ли те наистина да се променят и могат ли да убедят гражданите, че са способни да се променят? Възможен ли е изобщо диалог? Или е прекалено късно? Защото виждаме, че много от протестиращите отхвърлят, не приемат партиите. Виждаме обаче, че и критиката няма демократични измерения на моменти. Например, когато партийни членове не се приемат, изключват се от гражданските събрания. Въпреки това считам, че в тази ситуация диалогът е единствения път. Защото и в бъдеще трябва да има организации, които да могат да организират и да представляват гражданите. Да, партиите трябва да се променят. Да, те трябва да се вслушват в гражданите много по-ефективно и много по-ангажирано, отколкото до сега. За да бъдат действително партии, които представляват гражданите. Но гражданите трябва да бъдат поне готови да разговарят с партиите. Според мен, по

друг начин ние не бихме могли да излезем от тази дълбока политическа криза. Затова аз много се надявам, че е възможен диалог. Диалог, който да допринесе България да бъде извадена от кризата. Който да работи за по-добри условия на живот на българите. Никой не може след тези дни вече да работи по указание или по предписание. Всеки отделен гражданин, всеки партиен член или непартиен, трябва да се ангажира и да си зададе въпроса какво може да направи, за да изведе България към едно по-добро бъдеще. Аз пожелавам на вас и на България от цялото си сърце успех!

Екипът на ИСИ:

„Ние не сме против демократичната уредба и не сме срещу партиите. Ние сме на улицата, за да протестираме и да търсим нашите права. А нашите политици би трябвало да се събудят и да вземат отношение към проблемите“. Думи на един от водачите на гражданските протести. Срещу други, които искат партиите да изчезнат от общественото пространство и „граждани да управляват държавата“.

В тези дни, в които чашата на търпение на българските граждани преля, когато всички са срещу всички, когато безизходицата ражда насилие, истината е тази, която спасява. Диалогът, говоренето, споделянето и откритостта към така дълго стаяваните проблеми са онези, които ще ни върнат обратно в демократичния път. Затова и считаме тази дискусия за важен елемент в процеса на възстановяване на гражданския мир в България.

Поканихме за дискусия хора, които са доказали себе си в своите професии, които пазят доброто си име и принципите си. И поканихме млади хора, които вярват в каузи, които отделят от времето, от труда си, от образованието си, за да помогнат на себе си и на други хора да останат тук, в България. И да съумеят да я изведат напред.

Искрената ни надежда е с тази дискусия да дадем повод на политиците да се замислят. Политиците от целия партиен спектър. Да забравят поне за час висотата, до която са стигнали, и да се върнат назад в първите месеци на своята политическа активност. И повод на избирателите да се замислят: преди да стигнем до протестите – мислим ли кога, как и за кого сме гласували?

Дълги години обучаваме млади хора. По начин, по който да са готови да отговорят на очакванията на гражданите, да могат да „разчитат“ техните интереси, да понесат тежката отговорност на политическата работа. От тях зависи да запазят принципите в развитието си - собствените и тези на доброто управление.

Убедени сме, че улицата не може да замести представителната демокрация. Че всяко гражданско движение, всяка гражданска инициатива, които участват в избори и се стремят към властта, автоматично се превръщат в политическа партия. По-демократичен път не е измислен, дори и да не се харесва.

Днес улицата ни казва, че времето на професионалните политици отдавна е дошло. И времето на моралните политици, на хората на честта!

Граждански движения и трансформиране в партийна структура. Новите и старите партии

Проф. Михаил Мирчев, председател на Българска социологическа асоциация, собственик на агенция „АССА-М“

Гражданските протести през месеците февруари и март 2013 година взривиха политическата и гражданската обстановка в България. Срещу какво протестират и какво искат хората?

Започна се от микроравнището – индивидуалните и битовите сметки и непосилните цени. След което протестите се качиха на средно обществено равнище – мезоравнище и се насочиха към бизнес структурите и специално към някои видове монополи (не към всички). След което се качиха на още по-високо равнище – насочиха се към всички монополи и тогава беше въведена категорията система.

Какво разбират протестиращите под система? Първо, определен тип монополизирана и вероятно криминализирана структура на българската икономика. Второ, партиите като специфични организации, които са медиатори в публичното пространство между държавните властови органи (отгоре на пирамидата) и гражданските структури или общности в средната и ниската част на пирамидата. И на последно място – в България това все още не е тема – протестиращите, техните организации и идеолозите зад тях (ако имат такива) не достигат до това, което от една година е основно мото на всички видове протести – глобалната системна в идеологическа, икономическа и политическа рамка. Нашето гражданско движение не може все още да се извиси до това ниво, затова не се превръща в т.нар. анти-аустерити протест. Първият ден на протеста всички големи медии, при това световни – CNN, BBC и Ройтерс, казаха: „Българите протестират първо заради сметките (на микроравнище) и второ заради макронивото – това е анти-аустерити протест. Медиите в България не забелязват това. Редовните медийни анализатори – също.

Рейтингово позициониране на партиите преди апокалипсиса на ГЕРБ

Апокалипсис, защото това не е просто криза в ГЕРБ. Събитията през последния месец буквално срутиха партията, имаха измерения на апокалипсис за нея. Седмица преди апокалипсиса нещата изглеждаха по този начин (цифрите са приблизителни):

За двете най-големи партии – 23 % за ГЕРБ и 20 % за БСП.

От голяма политическа сила (32 %) за година и половина ГЕРБ се срива до 23 %. Това е приблизително 1/3 от относителния дял. Когато една политическа сила върви в тази посока, резултатът за нея е, че към датата на изборите те губят още 3-4 % от рейтинга си. В момента процеса на тяхната ерозия и срива им се интензифицира – прогнозите ми са, че скокообразно, за 2-3 седмици процента ще намалее още.

БСП тръгна от едни устойчиви 16-17 %, за година и половина се качи до 18-19 %, с тенденция с една близка и вече съживяваща се периферия да достигне до 20-21 %. И с още една тенденция – към датата на изборите към БСП да се залепи още една втора периферия, която е нито лява, нито е БСП-арска, а е чисто ситуативна. Част от хората са достатъчно зрели и знаят, че за да не си похабят демократичния вот, когато нямат

достатъчно любима и харесвата партия, трябва да гласуват за голяма партия, онази която е единствена алтернатива и по този начин да осигурят относителна демократична стабилност на държавата. Дори да не харесват тази партия. Такъв тип периферия, чисто прагматична, БСП не е имала от 2005 година. Тя за нея сега се появява като възможност - преди катаклизма аз я изчислявах на 2-3 %, в момента считам, че този % ще се повиши.

Меглена Кунева – около 6 % давани от изследвания, но с една голяма уговорка. Това е партия, която почти изцяло разчита на периферия, а не от електорално ядро. Така че тези 6 % се делят в началото на февруари на 2+2+2 - хора, които са готови и почти твърди да гласуват (2), които са близка периферия, но очакват да видят каква ще бъде конфигурацията (2) и такива, които са абсолютно несигурни (2).

СДС – почти умряла партия. Тоест под 2,5 %, тоест под необходимите 4% изборен праг.

ДСБ – партия на дъното. Тоест около 1,2 %.

За да оцелеят в следващия парламент, те отново трябва да направят коалиция. Но този път вероятно няма да им стигне коалиция между себе си, трябва да търсят коалиция в по-широк десен формат. Иначе са в изключително рискована ситуация да не успеят да прекратят 4 %-ната бариера.

И остатъчната Атака, която от 6-7 % преди година и половина, в периода преди катаклизма беше в порядъка на 1.5-2 %.

Какво става след катаклизма?

ГЕРБ се срива до 17 % – хипотеза, която следва да се провери чрез изследване.

БСП взема електората си плюс част от близката периферия, качва се на 20-22 %. ДПС заявиха, че този път ще постигнат не 600 000, а 800 000 гласа. В сегашната хаотична ситуация, те ще направят такова колосално усилие. Малко вероятно е да достигнат тази горна граница от гласове, но те са способни на изненади. Това трябва да го знаят всички, които се занимават с политическото конфигуриране на България.

Меглена Кунева – ако ГЕРБ катастрофира, тя автоматично залепва 1-2 % за себе си. И за това ядрото ѝ от 2 % се удвоява и става около 4 %. Автоматично допълнителната ѝ периферия също се удвоява, тоест до изборите има възможност да прикачи за себе си още 3-4 %.

СДС и ДСБ в тази ситуация не мърдат. Атака е малко вероятно да нарастне много, както им се иска.

И се появяват нови три субекта: втората Атака, дублиращата, която се отдели от първоначалната – това е Бургаската партия на СКАТ с името Национален фронт за спасение на България. Това е една много подценявана формация, така както беше подценявана Атака през 2005 година. Аз мисля, че те имат ресурс за удвояване и за утрояване на сегашната си електорална позиция и съм почти сигурен (95 %), че тази партия ще участва в следващия парламент. За мен изненада ще бъде, ако те не успеят.

И има още два елемента – огромна гражданска енергия и огромна електорална маса, която не желае да гласува за нито една от досега изброените партии – големи, средни и малки. Това са хората, които казват: „Аман от всички досегашни партии, аман от т.нар. досегашна политическа класа. Ние ще си направим нещо ново, с нови хора“.

Според мен става дума за порядъка от 300 000 до 350 000 души. Само на улицата са някъде около 100-150 000 души, активно протестиращи. Плюс техни близки съмишленници, членове на семейства, хора от чужбина, които с душа и сърце искат промяна. Всичките те са изключително активни в момента. Припомням, че в парламента се влиза с подкрепата на 160 000 души, тоест има потенциал за две до три нови формации.

Целият проблем е дали ще могат да се конструират организационно. За сега, наблюдавайки от страни, отговорът е по-скоро не, защото аз лично не виждам лидерите. Няма нито един, който има в политическия, в организационния, в институционалния смисъл някакъв потенциал. А в политиката не се влиза с аморфно движение. В политиката се влиза след регистрация, след събиране на 10 000 уникални подписа и не без финансиране. Това са трите неща, с които се прави нов политически субект – лидери, регистрация и финансиране.

Вероятно неслучайно оставката на Борисов и правителството беше дадена толкова изненадващо бързо – за да се влезе веднага в цикъл на насрочване на предстоящите избори. Остава не повече от месец, в който всичко изброено по-горе трябва да се направи – регистрация не може да се направи, не могат да се съберат 10 000 подписа за участие в конкретните избори, не може да се конструира дори лидерската група, няма начин да се направят партийните листи. Все организационни и юридически въпроси, които в този много къс срок са непосилни за осъществяване. Изходът е да се използва хватката на Симеон Сакскобургготски от 2001 г. – да се намери едно женско демократично движение, което да бъде мандатоносител. Но така, както Сакскобургготски не можа да се справи с двата си мандатоносителя, тези граждански лидери още по-малко ще могат да се справят.

Ситуацията е изключително интересна за социолозите, като професионалисти, които и за всички останали – като активни участници.

Защо класическите партии достигнаха дъното?

Нидал Алгафари, ПР и медиен експерт

Липсата на справедливост! Това е основната причина за протестите - на хората от всички политически спектри и на тези, които не се занимават с политика, им липсва справедливост.

Размиването на „ляво“ и „дясно“. За себе си трудно мога да открия лявото в БСП или левите партии, още по-трудно мога да кажа какво е дясното на ГЕРБ, ДСБ, СДС или десните партии.

Политически монопол върху „идеологическото говорене“. Класическите партии направиха и невъзможното да задушат, да смачкат, да убият сродните на тях партии. Например БСП, която по-добре познавам, направи всичко възможно партията на д-р Дертлиев, организация с изключително голям потенциал да бъде най-близкия съратник на БСП, да не съществува. Всички партии в лявото пространство извън БСП бяха „дадени“ на хора, които за съжаление не можах да ги развият. Опасността от притежанието на трите вълшебни букви БКП, накара социалистическата върхушка да ги подари на невзрачни хора без никакви политически амбиции. Нароиха се много „комунистически“ партии, за да не може да се обединят и да са другия възможен силен партньор на БСП.

Другата грешка, която партиите направиха - осигуриха спокоен партиен живот на върхушката си, като им предадоха феодално партийните си области. Така се стигна до назначаването на първите един или двама в изборните листи на парламентарните избори. Има политици, които в продължение на 4, 5, 6 мандата са на скамейката в Народното събрание. И когато погледнем назад какъв е продукта, който те са произвели, трудно ще се сетим за такъв или за много малко от тях се сещаме какво са направили. Обяснение търсим в същността на човешката природа - човек, независимо дали е в партия или в бизнес, в периода на младостта си работи усилено, вдъхновено и устремно. Исква да се докаже и да се наложи. След това леко се уморява, а след това го домързява. Повечето ни политици ги домързя. Хареса им да ги возят с коли, да ги уважават. Започнаха да се притесняват от връзката си с онази част от обществото, по-голямата (99 %), при която, за да отидат с лачените си обувки, трябва да стъпят в калта. Събранията, които са важна връзка с партийните маси, те вече приемаха като някаква тегоба: „трябва да мина там на едно събрание да им кажа на тези нещо...“. Постепенно политиците изгубиха връзката първо с партийните маси, а от там и с останалата част на обществото. Изчезнаха лидерите. Примерно такива в лявото политическо пространство, които да излязат, да се качат на едно буре в Сопот или в Бобов дол и да съберат хората около идеите си. Няма го този оратор, който може да застане по този начин и да поведе хората. В един момент хората започнаха да не намират кой да ги представлява.

Стигна се до там, че на такива хора като мен се наложи да търсим морковчето, за да може да съберем голямо количество хора, за да могат политиците да излязат и да си кажат приказката. Наложих се да използваме, може би, най-ниските страсти на хората, за ги събираме. Защото, когато видят дадения политик в екрана на телевизора, особено по-младите хора, превключват на някой друг канал. И когато с много трудности съберем това множество, повечето се опияняват и говорят сякаш на сбирка от академици.

Как представляват партиите народните маси? И какво разбират в партиите под демокрация. Тяхното разбиране се свежда до това да се съберат партийните електорати, да обсъдят листите с техните избраници и след много препирни да ги гласуват, а след

това, висшето им ръководство да ги промени както поиска. Това е партийната демокрацията в България. Така биват налагани едни и същи хора, едни и същи политици, които не са желани даже от собствените им основни партийни организации. Аз съм бил свидетел, очевидец на този процес. Лицето Х никъде в партията не го желаят и издигат, и въпреки това му се търси място – като не може да си в Севлиево, ще те изпратим в Пазарджик, а ако и там не може, ще отидеш някъде другаде, на всяка цена.

Класическите политически партии направиха и невъзможното най-младите хора от обществото ни да се отвращават - от тях и от политиката като цяло. Сега се говорят много лоши неща за БКП, но преди години тази партия имаше младежки организации, в които младежите се обучаваха в политика и се доказваха в действие. Не смятам, че трябва да се работи по същия начин от тогава, но връзката между поколенията беше унищожена. Младежките организации в класическите партии са използвани за параван. Особено в БСП младите хора са използвани, за да седят на първите две-три редици, за да може телевизионните камери и журналистически фотоапарати да ги снимат, докато те да крият побелелите глави на своите другари от по-задните редове.

Липсата на добра връзка с хората накара класическите партии да купуват гласове. И аз съм участвал в това безумие – в началото раздавахме на хората дефицитни капачки за буркани. Тогава това беше валутата, с която се разплащаше. След това някъде се реши да даваме олио, ориз, дърва. И лека полека тези хора, ромите, циганите, свикнаха. А на партиите им се видя, че чисто маркетингово това не е съвсем изгодно, и затова решиха директно да тръгнат с парите. Да не стават прекупвачи и раздавачи, а директно да купуват. Ромския глас е особено лесен за купуване – ромите са бедни и живеят в мизерия. А глада е по-силен от тока! Това го виждаха всички останали в изборния процес и някак неусетно се оказва, че ромските махали избират на чисто пазарен принцип кметовете, че и депутатите.

Друга причина за стигането на дъното е поддържането на политици, които са омърсени. В страните от ЕС за много по-малки, дори не обвинения, а само подозрения, хората си хвърлят оставките. При нас държим до последно и искаме съдебен процес да докаже вината им. В повечето случаи съдът им даваше индулгенции за чистота, но на парите им, а не на морала им. Партийните върхушки трудно можеха да обяснят странния прием на хора в редиците си, някои от които знаменосци, борили се години наред срещу същата партия. Хора, които организираха митинги и протести срещу БСП, участваха дейно в свалянето на правителството и унижаваха директно партийните членове на БСП, бяха предложени за мажоритарни кандидати от лявата партия. За това мога да стигна и до този втори извод – освен липсата на справедливост, се появи и липса на морал. Стигна се до коалиции на абсурда и договорки, които хората не разбраха.

Трудно обяснимо е как в ръководството на лява партия, бореща се за социална политика, участват хора с противоположни икономически възгледи. Хората ги наричат олигарси, а за мен те са просто богати хора, придобили ценза си, участвайки в разграбването на положения труд именно на партийните си членове и техните родители. За това, високопарните въздигания и лозунги като Хляб, Работа, Равенство, Справедливост, Демокрация и други подобни се изпразниха от съдържание.

Дали класическите политически партии са стигнали тоталното дъно? Все още не са. Възможностите пред тях, макар и минимални, им дават шанс да се променят радикално. Липсата на Справедливост и Морал изискват абсолютна промяна!

Фейсбук мобилизации: политики и участие

Ас. д-р Ирена Тодорова, департамент „Политически науки“, НБУ

Политически партии категорично са необходими, без тях не може, затова и няма да ги критикувам. Що се отнася до случващото се на улицата, ролята на Фейсбук и като цяло новите мобилизации, извън традиционните такива (присъщи за политическите партии), в последно време у мен се породих една отявлена критика. Когато започнах активно да използвам Фейсбук преди 2-3 години си мислех, че това е новата форма на политическа комуникация, че това е начинът гражданския глас да бъде чул. Последните протести обаче ме накараха доста сериозно да размисля по няколко причини.

Факт е, че Фейсбук създава общности, това е безспорно. Какви обаче са те? Прекалено флуидни, нехомогенни, съставени от анонимни лица. Те по никакъв начин не могат да носят колективна отговорност, каквато се изисква тогава, когато трябва да се налага нов дневен политически ред и да се взимат определени решения. На второ място, далеч съм от мисълта, че он-лайн се съюзяват само добрите, а лошите са тези, които са навън или са останали в политическите партии. Фейсбук пространството се насити с групи от мърморещи потребители, които са изключително негативни към всичко, което се случва. Наблюдава се преобладаващ процент хейтъри, които никога няма да посочат позитивното от случващото се в България. Наред с тези критики бих посочила и „колективната интелигентност“. Всички знаем всичко във Фейсбук, но когато излезем и се срещнем с протестиращите, се оказва, че същите тези хора артикулират едни крайно хаотични и неясни послания. Бунтът в Интернет е бунт без лице, без лидер, без програма, а промяна се осъществява чрез „живи“ сдружения, организации, партии.

Често говорим, че гражданите са тези, които са неопетнени, които трябва да влязат в политиката и които трябва да артикулират максимално точно и ясно онова, което искат хората. В своята практика обаче съм срещала десетки умни политици и десетки граждани с изключително глупави идеи. С други думи, защо трябва априори ние да приемаме гражданина като такъв, който знае повече от политика? Знаем къде е генезиса на целия този проблем, разбираме и отричането на политическите партии, знаем защо се стигна до тук. Повече от ясно е, че политическите партии се концентрират около едни хора, а не около едни идеи, което автоматично опорочава модела.

Но нека признаем, че не непременно хората, които се обединяват он-лайн, са полярни от тези, които се събират оф-лайн. Политика не може да се прави от вкъщи. Тези граждани, които от потребители на Фейсбук пространството, се превърщат в „производители“ на политики, не са истински политици – нека си го кажем. Един колега наскоро се пошегува: „Когато сме на операционната маса“ искаме ли 50 % от екипа да бъде от гражданската квота, освен 50-те процента хирурзи? Смятам, че политиката трябва да се прави от професионалисти, от визионери, от не от всеки измрънкал нещо в социалните мрежи.

Обществени съвети има от години в България. Къде бяха тези граждани 22-23 години? Нима Росен Плевнелиев, нима ГЕРБ не са избрани от гражданите? Ние избираме всички тези политически партии години наред и ние избираме тези граждани да станат политици. Гражданите във Фейсбук си служат със същите похвати, с каквито и политиките, разликата е в това, че на едните няма кои да им потърси отговорност. Популисти има и сред юзърите, и сред политиките. Обещанията и намеренията са присъщи за хората, независимо от тяхната роля на пасивен политик или активен гражданин.

Партията на Интернет и партията на Телевизора

*Асен Генев, журналист и блогър, основател на фондация
„14-ти януари“ и politikat.net*

Терминологията, която реших да използвам днес, взимам на заем от руския журналист от «Коммерсант», Константин фон Егерт. Той въвежда термина «партията на интернет» като контрапункт на «партията на телевизора». Какво имам предвид, ще се опитам да го развия, но най-напред искам да изразя несъгласието си по определени въпроси, изказани в тезите на преждеговорившите.

Според мен, протестиращите по улиците бяха максимум 100,000 души във всичките 35 града. Основание за това предположение ми дава силно преувеличеното количество, най-вече в София – чувал съм числа от порядъка на 30-35,000 души и си спомням един от най-големите протести в най-новата ни история (януари 2009-та година), протеста срещу АКТА. Тогава, без да преувеличавам, според мен имаше около 8,000 души на улицата.

Второто нещо, с което не съм съгласен е, че протестиращите не разпознават само някоя от големите партии. Не, това не е така – протестиращите не разпознават партиите на статуквото. Те не признават за свой политически изразител не само ДСБ, СДС, Атака, РЗС и прочее, но те не признават и двете големи партии – БСП и ГЕРБ.

На трето място, категорично съм несъгласен с т.нар. сурогатна регистрация. Това е порочна и лицемерна политическа практика и това, което трябва да се каже ясно в момента е, че политическият елит категорично отказа да предприеме промени, така че да може реално, при новите политически обстоятелства в България, да протекат напълно законно процеси на регистрация и да се появят нови политически алтернативи.

Политическото статукво, в т.ч. всички парламентарни партии в момента, без изключение, отказаха да променят Изборния кодекс, така че да дадат по-широк достъп до публичност. Например, едно от нещата, което можеха да направят, това е да забранят платената политическа агитация. Има положителни примери в ЕС – Великобритания, Франция и други страни, в които режимът на платената политическа агитация е силно рестриктивен и се свежда почти и единствено до дебати. Това нещо можеше да стане, ако не в комерсиалните медии, то поне в обществените медии, които всички ние издържаме с данъците си – БНТ и БНР.

Това, с което се съгласявам, е че протестът е срещу криминализирането. И именно на тази основа ще развия тезата си. Това е нещото, което наистина изведе хората навън, което изведе Партията на Интернет на улицата. Протестът е срещу привилегиите. Всички политически върхушки през последните години, политическият картел, който си предава властта като нещо много удобно за консумация, си създадоха редица привилегии.

Фундаменталната привилегия е тази върхушка да се възпроизвежда безпретятствено. Никой нормално мислещ политик няма смислен отговор на въпроса защо една личност трябва да може да води две листи. Защо Сергей Станишев, защо Иван Костов, защо Бойко Борисов, защо Цветан Цветанов, защо тези хора трябва да могат да водят две листи? Защо не водят собствената си листа в собствения си град, а го правят в другия град, от който после ще се откажат, за да вкарат втория. Защо вместо това не води някой местен?

Друга привилегия по отношение на правото на възпроизводство, това е отмяната на преференциалния праг, който и в момента ГЕРБ не допусна да се приеме. Първоначално прагът бе 20 %, после го намалиха до 9 %, накрая го премахнаха. Единствената партия, която отстоява от 2009 г. предложението за нисък и преодолим преференциален праг, е Партия Зелените, но те нямат достъп до парламента, с оглед на наложения финансов ценз в медиите.

На следващо място в привилегиите, които политическият елит в България наложи, това е правото за достъп до информация. Особено по време на предизборна кампания, единствено и само платен политически материал излиза в медиите. Познавам кандидат кмет за София, на който издател му е поискал 80,000 лева за интервю на местните избори през 2011-та година. Това е един от големите ежедневници и го прави с ясното съзнание, че го отказва от тази възможност.

Тези привилегии, които политическата класа си създаде, имат естествен противовес и това е свободната информирана среда на Интернет. Интернет, както беше казал веднъж Явор Колев, не е свещена крава. Да, това е така, но Интернет е ливадата, по която пасе свещената крава, тоест това е свещената крава на информацията. Трябва да стане ясно, че Интернет отне нещо уникално на медиите – отне им т.нар. *unique selling point* (на български: Изключително предложение за продажба). Отне им възможността да са уникални, ексклузивни, изключителни собственици на съдържание. Собственици не само комерсиални, но и собственици в качеството си на субект, който генерира някаква информация.

Съгласен съм, че в Интернет има риск да се изгуби персоналното на посланието, че може да се създаде някаква аморфна маса, която не може да излъчи лидер, и която не може да отправи адекватни послания. Но Интернет създава едно друго предимство – той позволява на хората да комуникират хоризонтално. Не е задължително да се обърнат към някаква йерархична структура, каквато например е партията, и в която те не могат за пробият. Например онзи ден Яне Янев обяви, че дава 60 % от листите си на граждани. Моята спонтанна шега беше: „За колко ги дава?“

Единственият начин, в който гражданите могат да участват в този процес, да влияят върху партийния елит, е когато са получили правото да препоредят своите кандидати. По този начин и те биха могли да получат реални места в листите. Едва ли някой ще отрече факта, че до сега местата в листите, избираемите позиции, се купуват. До степен, в която един политически анализатор, който познава политическия ландшафт в България, и който разполага с известни социологически данни, дни преди изборите да може да каже с точност 90-98 % какъв ще бъде състава на новия парламент. И това е възможно именно по тази причина – листата, която е спусната от партията, не може да бъде пробита и променена. И моя сериозен укор в момента не е само, че Парламентът действа прибързано, че приема лобистки закони, а към това, че е насочен основно към лицемерието. Борисов обявява траур за самоzapалилото се момче от Варна, което се бори срещу ТИМ и в същото време Министерски съвет раздава земи на ТИМ в София - това е истинско лицемерие. И именно то създава дистанция между хората – хората, които се информират чрез Интернет по хоризонтален начин светкавично извън медиите. Затова и те не припознават нито една от политическите партии.

Негативните ефекти от монопола, които в момента политическият елит е наложил най-общо казано върху информираността на гражданите: медиите пожълтяват и без-

спорно и те допринасят за опорочоване на процеса. Създаването на привилегиите на партиите стана възможно именно заради пропагандната машина на медиите. И това създаде дистанция, пропаст. В никакъв случай не съм съгласен, че Интернет изчерпва енергията им. Напротив. Това, което става на улицата е иницирано, то се мултиплицира от Интернет. Дори и до национален траур в памет на Пламен Горанов вероятно нямаше да се стигне, ако на улицата не бяха излезли хората, които предната вечер се организираха в Интернет.

Ще ви прочета текст от един и-мейл, който получих, и който илюстрира по-добре това. Той е от специалист в националната сигурност и борбата срещу организираната престъпност и ми пише следното: «Определено има журналистически картел за това, което може и не може да се говори. Главните редактори на медиите имат списък с въпроси, които да не се обсъждат или да не се публикуват. Няколко пъти от края на миналата и от началото на тази година ми режат абзаци от текстовете на статиите, в които поименно споменавам Цветанов като виновник за нивата на голямата престъпност днес. Няколко пъти главните редактори, на които пращам материалите си, ми се извиняват и казват, че с погнуса се подчиняват на такива правила, но нямат друг избор».

Губи се обратната връзка, а пряката демокрация на практика е спряла да работи. Доказателство за това е наскоро проведенния референдум.

И бизнесът отказва да се промени, тъй като той има своето политическо лоби и прави опит да наложи репресии, примерно, със средства, подобни на споразумението АСТА.

Всичко това води до факта, че старият политически елит отслабва и за съжаление или не – свободната страна на Интернет ражда нов политически елит: с или без политически компетенции.

Движенията не могат да изместят партиите

Проф. Антоний Тодоров, департамент „Политически науки“, НБУ

Формулирах заглавието на темата по този начин, заради предизвикателството, което носи. Твърде много се говори днес срещу партиите и твърде модно стана да се казва «партиите са нещо лошо». Дори създателите на нови партии ги обявяват като движения и говорят срещу партиите. Търсейки етикетите, почти никой от новосъздадените организации не възприема самото име партия. Или ако е партия, тя непременно ще е гражданска. Поредната вълна или поредната мода - да се говори срещу партиите. Аз обаче смятам, и това е основната ми теза, че партиите няма да изчезнат. По-скоро движенията ще родят партии или нещо като партии: ще родят функциониращи организации, които могат да бъдат идентифицирани. И причината за това е доста очевидна. Самото представителство, да не говорим за представителната демокрация, няма как да работи без нуждата от колективни субекти, които са организирани и могат да бъдат идентифицирани, могат да носят колективна отговорност. И именно по този начин възникват партиите.

През 30-те години на 19 век един французин, Алексис дьо Токвил, отива в Америка – време преди раждането на модерните партии и преди Америка да се превърне в световна сила. Границите ѝ са все още малко на запад от Мисисипи, 1835 г. Така той създава своя двутомен труд «За демокрацията в Америка», а глава от нея, озаглавена «За политическата асоциация в Америка», обяснява защо американските граждани толкова много обичат да се асоциират политически. Зад това обяснение се крие онова, което после ще наречем партия. Индивидът, отделният гражданин няма почти никакви ресурси срещу правителството, няма как да го ограничава, контролира и въобще да му влияе. Затова индивидите, гражданите се събират в асоциации, за да могат колективно да влияят на правителството. Това е причината и тази причина изобщо не е изчезнала. Един от лозунгите на масовите движения днес гласи «много сме». Само че това множество днес е едно, утре е друго, а вдругиден може просто да изчезне. Нужно е някакво множество, което да бъде постоянно, да го има, за да може да оказва натиск върху властите.

Говоренето срещу партиите днес крие много съществен риск, то е опасно. Защото, каква е алтернативата на партиите? Или въпроса, зададен по друг начин – каква е алтернативата на политическа система без партии? Отговорът е безпартийна политическа система, Пиночет след преврата в Чили. Никой обаче публично не иска да каже, че иска да живее, както са живели чилийците при Пиночет. Или има и друг отговор, който по същество е същия – еднопартиен режим.

От друга страна има легитимност на говоренето срещу партиите, легитимна реакция срещу тяхното олигархизиране. Гражданите отхвърлят превръщането им в клубове за частно ползване, включително от едри бизнеси, които ги контролират, дават им пари, и влияят върху всичките им решения. Също така това е и реакция срещу липсата на вътрешнопартийна демокрация. Колко партии редовно провеждат най-малкото националните си конгреси? За колко партии можем да кажем, че членовете са в състояние да свалят лидера си? Сещам се само за две, при които има някакъв шанс членовете

да се организират и да сменят лидера си. Макар че и те не са най-демократичния пример. Другият въпрос е и дали партиите са представителни днес. Кого представляват те всъщност? Дали това е частния бизнес, който ги подхранва отзад или това са техните ръководства? Тоест, гражданите отхвърлят определен вид партийна система. Пак ще произнеса моята филипика срещу употребата на думата «статукво». Когато кажем «статукво», трябва да ни е ясно, че бъдещето може да се окаже по-лошо. Затова нека говорим за състояние, което е нетърпимо в момента и искаме да го променим.

Една цяла система рухна заради гигантската корупция в политическите партии. Случи се в Италия след 1990-те години. Така се преустрои, че нито една от старите партии не оцеля като етикет, въпреки че фигурите са все пак някъде. Дори се стигна до там, че един от бившите лидери на комунистическа партия, Джорджо Наполитано, стана президент, до такава степен се разбъркаха нещата. В Германия партиите са по друг начин имплантирани - през цялата следвоенна история на страната виждаме едни и същи партии. С една новост – зелените, които се появяват в някакъв момент. Всички те устояват, защото имат своята връзка с обществото. Дори, когато в Християндемократическия съюз се случи една гигантска криза, свързана с корупция - един се самоубива, лидерът подава оставка – партията избра се нов лидер, жена, и то от Източна Германия, за да покаже, че нещо много сериозно се е променило. В българския политически живот това са непознати практики и е добре политиците да се възползват от ситуацията, за да ги усвоят сега.

В крайна сметка, въпросите, които трябва да получат отговор, са четири. На първо място – как да се възстанови диалогът между партиите и обществото? Включително между партиите и гражданските движения. Втори въпрос – как да се организира едно отговорно представителство на гражданите? Подчертавам отговорно, не просто представителство. Трето – как да се демократизират самите партии? Това движение в момента трябва да им помогне да се демократизират, в противен случай войната между гражданите и партиите ще завърши само с едно – Пиночет. И четвърто – нуждата от гражданска компетентност. Много говорене на улицата показва гигантска липса на гражданска компетентност.

В антична Атина лидерите са избирани не с гласуване, а с теглене на жребий. И дълго време се е смятало, че причината е била доверието в божествата. От преди 20 години обаче вече имаме изследвания и доказателства, че това съвсем не е било така. Теглили са жребий, защото са смятали, че който и да е било гражданин, след като е гражданин, има компетентността да изпълнява която и да е от функциите в държавата. Протестиращите граждани днес искат думата и някак си се изживяват в една такава демокрация. За съжаление сме много далеч от нея, но това не означава, че не трябва да се вслушваме.

Аз също смятам, че нарушеното усещане за справедливост изкара на улицата много граждани: 80 или 100 000 са твърде много. Мълчаливото мнозинство ги наблюдава и движението на тези 80-100 000 граждани непременно влияе на това мълчаливо мнозинство.

Не зная кой ще надделее – дали новите активности или старите партии, или дали наистина това е въпроса. Необходимо ни е обаче това критично мислене, за което стана дума по-рано. Ние, българите, в нашата по-нова история, изтъкваме разни неща, с които се гордеем. Като например богомилите - тях ги споменаваме в една безсъмнено безкритична ситуация, а именно с това колко много са допринесли за разпространението на

българския дух из Европа. Забравяме обаче, че те са били манихейци. А манихейството е едно такова учение, което разделя света на фундаментално добро и фундаментално лошо и между тях не може да има никакво съприкосновение. Манихейското мислене е част от нашата политическа култура - когато едно правителство дойде на власт, отговаря на най-светлите ни очаквания и когато си отива от власт, то е най-прокълнатото. Някои от политиците също го практикуват – например доскорошния премиер по един начин представяше министрите, когато ги назначаваше и по съвсем друг начин се разделяше с тях. Сякаш две различни личности имахме пред очите си – единият представител на абсолютното добро, другият представител на абсолютното зло.

Критичното мислене е обратното на това. То има повече от един отговор. То трябва да разчленява нещата, да може да вижда и едното, и другото. Във всяка действие има добро и зло. В най-доброто искане има отрицание. Да вземем за пример личния рейтинг на Бойко Борисов – 70 % преди две години. Висок рейтинг, но много важни са въпросите: «Защо го подкрепят 70 %?», «Кои го подкрепят?». Същото се отнася и за протестиращите и техните искания. Някои искания са абсолютно легитимни, други са доста спорни, трети са наивни, четвърти са откровено антидемократични. И това трябва да се говори, но всичкото това, заедно.

Дискусията

Един от основните лозунги на протестиращите гласи: «Всеки ден ще е така до победата». Какво означава победата, с оглед на това, че исканията градираха и очаквания краен резултат стана неясен? Първо, исканията бяха свързани с национализацията на ЕРП-тата, после дойдоха цените на тока, след това станаха съвсем глобални. В този смисъл кое от случилото се след 17 февруари може да се определи като победа?

Ирена Тодорова: Победата се крие в по-високите заплати на хората и в платежоспособността на това общество. Клишетата от типа «Всеки ден ще е така до победата» и «Българи юнаци» не крият кой знае колко смисъл, просто са символ на някакъв апел към управляващите. Победата очевидно щеше да бъде оставката на премиера. Когато той си я подаде, се оказва, че това не е победата. Победата щеше да дойде, когато сметките за ток станат по-малки. Сметките бяха намалени и това не е победата. Сигурно ще се свика референдум за промяна в конституцията. Може би това е победата. За мен по-скоро победата ще дойде тогава, когато гражданите успеят да се обединят и започнат да действат колективно и интелигентно.

Антоний Тодоров: Тези лозунги в обществото не са от сега. Те са се натрупали в годините и хората, излизайки на улицата ги вземат наготово. Така че лозунгът «Всеки ден ще е така» е стар лозунг, както и много други. Ние обаче не можем да гледаме на протестиращите като на една хомогенна общност, в която всеки си представя по еднакъв начин победата. В очите на всеки движението има различен завършек. Всъщност виждаме как с опипване и не много лесно започват да стигат до едни възли, в които намират общо споделяне на това какво да е победата. Разбира се, в този процес трябва да помагат и други субекти. Политическите партии са именно за това и те биха били безценен помощник тъкмо във формулирането в достижими и желани от повечето хора искания. Да не забравяме, че движението се инфилтрира от различни хора, повечето от които дори не знаят какво е победата. Също, че и между тях има и хора, които са отишли, за да провокират насилие, всички те са в тази голяма група.

Асен Генов: Победата се състои в това максимално да се рационализират исканията на хората, които се изявяват от името на протестиращите – т.нар. лидери или лица на протеста. Това означава също така те да свалят картите си. Всеки един от тях да каже ясно – това са моите политически възгледи, аз съм член или симпатизирам на тази партия. И на второ място, победата трябва да доведе до такива промени, че да покажат, че в България кризата не е системна, а функционална. Проблемът е функционален, демократичната система не работи правилно, но не трябва да се демонтира. Защото в България е имало такива опити, т.нар. монархо-фашизъм, забранени са били партиите, така че такива аналогии могат да се правят много, въпросът е до какво са довели.

Нидал Алтафари: Победата ще дойде тогава, когато изтрезнеем и ни мине махмурка от опиянението на улицата, и когато се окаже, че чрез нея нищо не сме направи-

ли. Ще дойде, когато започнем да произвеждаме, спрем да сме търговци и посредници. Защото в момента в тази държава нищо не правим, нищо не създаваме.

Защо зелените и политическата партия на зелените имат толкова слаба подкрепа на избори, след като техните лидери са в социалните мрежи и имат може би най-конкретните искания?

Асен Генов: Зелените не печелят до момента, защото нямат такъв достъп до публичност, какъвто имат спечелилите. През 2009 та година те събраха 100,000 от дарения от улицата за два депозита за участие в парламентарните и европейските избори. И отново от улицата събраха около 25,000 лева за предизборната кампания. Зелените обаче си смениха ръководството след изборите, което не се отнася за партиите на статуквото, които винаги се обявяват за победители. Този феномен си струва да се отбележи.

Михаил Мирчев: Моето усещане е, че зелените са фрагментирани в някаква много особена младежко-интелектуална среда. Тоест нямат реален диалог с масов избирател – сигурно не звучи много добре това определение, но това е реалността. На следващо място в причините – в България имаше известен напредък в създаване на екологична култура у населението, но през последните 20 години тя бе разрушена. Сега трябва да започнем от нулата да я изграждаме, но липсва практика. Допълващо, утежняващо обстоятелство този елемент от гражданската култура да бъде изграден, е бедността. И третият проблем е, че дори аз не ги разграничавам зелените, с техните няколко организации. В масовото съзнание има мъгловидна представа за зелените още от 90-те години.

Премахването на преференциите от листите признак на страх ли е у политическата класа?

Антоний Тодоров: Това не е страх, но е истина, че по никакъв начин не се състоя дебатът за преференциалния вот. Във Финландия например много отдавна прилагат пропорционална избирателна система със задължителна преференция. Накратко казано, всеки гражданин има в ръката си бюлетина с имена на кандидати, предложени от различни партии и се спира на едно име. Неговата преференция влияе директно върху състава на избраните, а този състав е пропорционален.

Съществуването на т.нар. партийна субсидия още един признак за възпроизводството на политическата класа ли е? Нормално ли е държавата да дава 200 млн. лв. за издръжка в този мандат на парламента, 18 000 лв. на месец за всеки един избран депутат?

Асен Генов: Субсидирането на партиите не е проблем в развитите демокрации. Има два важни въпроса, които трябва да получат отговор, ако говорим за премахване на субсидиите на партиите. Първият е кой ще финансира партиите. Като знаем в България какви капитали се влагат в политиката, например с една референция към партиите по морските градове. Проблем е и това как се използва субсидията, дали е по предназначение. Би следвало тя да се използва за политическа експертиза, за подготовка

на законопроекти например, а не за купуване на рекламно време, не за раздаване на огромни дарения пред камерите на телевизията.

Михаил Мирчев: Пледирането за отпадане на партийните субсидии е груба форма на манипулация или крайна форма на популизъм. Разбира се, че трябва да има партийна субсидия, защото за да правиш партия, да взимаш властта чрез партия, трябва номенклатура и организация, а за това трябва пари. И ако държавата не дава част от тези пари, те ще дойдат само от мутренски източници. Това ли искаме да се случи? Съвсем друг е въпросът каква е отчетността, друг е въпросът и какъв да бъде размера на субсидията. Освен това хората се заблуждават, че само партиите в парламента получават субсидии. Това не е вярно. Получават всички партии, които на предходните избори са получили 1 % от действителните гласове, което от гледна точка на избирателна активност е около 0.7 % от реалното избирателно тяло. Така че на не малко извънпарламентарни партии държавата също дава някаква минимална възможност да работят като реална опозиция.

Антоний Тодров: Когато идеята за партийна субсидия от държавния бюджет се появява, то е след констатацията, че е невъзможно партиите да се издържат от членски внос. То е много отдавна и не сме го открили тук в България – развитите демокрации са го открили отдавна. В САЩ няма такава партийна субсидия, но да вижте как се състезават кандидатите. Обичайно този, който е успял да набере най-много частни фондове, печели изборите. Не мисля, че това е добър пример. Там в момента се води люта дискусия за това бива ли най-голямата демокрация в света да функционира по този начин.

Има голямо социално неудовлетворение от резултатите от прехода. Това е по-дълбоката причина, която изкара хората на улицата. И ако има обща формула, която може да се отрече прехода, това е отричането на неолиберализма, на неолибералната икономическа политика. Която на първа, на втора, на трета проекция, продуцира бедност, безработица, непрестанно задълбочаване на социалното неравенство и води до всекидневни негативни резултати. В Испания и Гърция това е напълно ясно. В България обаче, поради специфика на политологичната класа, на интерпретативната класа – журналисти, политолози, социолози, този въпрос е дълбоко затъмнен. Той е затъмнен през всичките тези 23 години.

Антоний Тодров: Навсякъде по света има «индигнадос», обществото на възмутените или пък «Occupy Wall Street». Забележете – окупирай Уол Стрийт. 68-ма година бунтовете бяха пред Белия дом. Сега американците разбраха къде е истинската власт – на Уол Стрийт. В България обаче нещата се раздвоиха, ситуацията е двусмислена. От ЧЕЗ, ЕОН и ЕВН протестите се преместиха пред президентство, парламент, министерски съвет, пред институциите. Но зад цялото това недоволство стои разбирането, че зад институциите всъщност има една друга власт. На големите пари, на големите бизнеси, на потайните договори, върху които гражданите нямат никакъв контрол.

Интересно е разграничението на политици и граждани, интересна е и аналогията с граждански квоти на операционната маса. В тази връзка искам да разбера

коя е специалността, в която учиш за политик, къде се води практиката и кой има право да заема тази длъжност, ако кажем, че това е професия?

Ирена Тодорова: Политиците са част от това гражданско общество и не бива да ги натоварваме единствено и само с негативната конотация на маскири. Онова, което ме притеснява в лицата на протестиращите, са онези дефицити на висока политическа култура. За да бъде едно общество максимално реактивно, да участва в процесите на управлението на държавата, да упражнява постоянен натиск върху дневния политически ред, то трябва да има определен набор от компетенции. И те обикновено включват познания за начина, по който функционира държавата, познания по история, по политология и т.н. Моето притеснение е, че онези, които се обявяват за лидери на протестиращите, не притежават такива познания. Все още обществото в България по-скоро е носител на политическата култура на поданика. Или с други думи вълнува ни какво става във властта само в нейното финансово измерение. Тоест, има една негативна политизация. Не можем да отричаме всичко и всички.

Проблем са и новите лица в политиката. Нови лица имаше и при НДСВ, и при ГЕРБ. Новото не е символ на качеството. Трябва да извървиш някакъв житейски път. Не може да си на 23-25 години и вече да си депутат в Парламента. Не може да си на 25 години и да се явяваш лидер на протеста. Необходима е някаква житейска база, опит, макар и малък.

Антоний Тодоров: Темата за професионалната политика е любима моя тема. Политиката е професионална със сигурност от поне 150 години. Друга политика можем да си представим да правят само аристократите, защото те имат достатъчно свободно време и средства, за да се издържат. Това е било преди около 150 години. Но когато се появяват първите работнически партии, а там не е имало аристократи, те са направили следното. Работниците са казали: «Всичките работим по 12-16 часа, нямаме време да се занимаваме с политика. Затова, ще изберем от нас, най-гласовития, той няма да работи, ние ще събираме пари и ще му плащаме заплата». Това е началото на професионалната политика, ражда се точно в работническите партии. Този модел след това става модел на всичките политически партии. Днес си представяме все пак работещите институции на политическата система да се състоят от такива хора, които всекидневно се занимават с политика. Което значи да си изкарват хляба с това. Иначе трябва да се върнем в аристократично време, когато само много богатите могат да се занимават с политика. Точно това нещо трябва да отхвърлим.

Как се натрупва професионализъм у политиците? В партиите, в организациите, на улицата, в парламента, политическите битки – това е то натрупването. Техният специфичен професионален опит е най-вече в това, да разбират обществото, да знаят какво е това общество, как то работи. И да не споделят това, което едно време заяви Маргарет Тачер, казвайки «няма общество, има само индивиди». Тъкмо обратното разбиране дава професионална квалификация на политиците.

В един високо-конкурентен глобален свят, в който днес живеем, е съвсем ясно, че не можем да бъдем концентрирани върху самите себе си и да си гоним опашката. Мнозинството от хората не могат да си представят какъв трябва да бъде техния истински лидер. Това, разбира се, е свързано с влошената медийна среда, както и с влошеното качество на образованието. Представям си министър-председателя на България като визионер. Съществува ли изобщо в българския политически живот такъв човек?

Михаил Мирчев: Визионер! Харесвам това определение за лидер в обществото ни. Визионерите, освен мащабно, са и оптимистично говорещи. Той ви казва – тръгваме от един модел на обществото, който не ни харесва, който ни мачка, който ни мъчи. За 10-20-30 години ще реформиране не отделни частици от обществото, а системата на обществото като цяло и ще трансформиране неговия модел. Това по същество е визионер и какъв по-голям оптимист от такъв човек – като мислител, като идеолог, като политически и граждански водач. Ето това ни липсва в България. Това е дефицита на БСП, на ГЕРБ, на сините. Затова например катастрофира Иван Костов – той има много качества, но не е визионер.

Кой ще бъде следващия премиер? Бойко Борисов ли ще се казва той?

Нидал Алгафари: Всеки един министър-председател в България, след като падне от власт, бива сатанизиран. Сега Борисов е най-големия изверг в България. Преди 4 години той се казваше Станишев, преди това беше Костов, Жан Виденов. Проблемът на нашето общество е, че ние като цяло не сме свикнали да гледаме положително, ние сме негативно настроени, с нашата известна народопсихология. Убеден съм, че Бойко Борисов, както и Сергей Станишев, направиха много хубави неща за тази държава. Убеден съм, че и Ахмед Доган направи хубави неща – едно от най-хубавите неща, които се случиха благодарение на него е, че не сме имали сирийската ситуация у нас. Но българите не гледат на тях по този начин, те поглеждат обратно, с негативен заряд. Ако не започнем да мислим положително, няма значение как ще се казва следващият премиер, друг резултат няма да има.

Михаил Мирчев: Сега все още има масово очакване Борисов и неговата партия да останат на власт. Но това е по-скоро инерция на масовото съзнание, а не реалност. Затова казвам, че социологически изследвания трябва да се правят не когато се случи събитието, а 15-20 дни след него. Личният рейтинг на Бойко Борисов преди 2 години е около 70 %, през 3-тата, в началото на 4-тата пада на 45 %, сега очаквам да падне на 35-40 %. Това е абсолютният минимум на падналият от власт Бойко Борисов, което забележете е абсолютният максимум на Иван Костов на времето. Минимумът на Бойко Борисов ще бъде максимум поне на 90 % от топ властниците в България. И с този си минимум той всъщност си запазва потенциала в следващи конфигурации на управлението да възстанови част от добрия си рейтинг. До месец той ще достигне дъното на рейтинга си, след което ще започне да си връща проценти. Както той лично, така и ГЕРБ. В това отношение БСП не трябва да си прави илюзии, както и новите формации – не бива да се мисли, че сега, след като ГЕРБ катастрофира, автоматично всички ще получат някакви проценти от предишните негови избиратели.

От гледна точка на личностната оценка – в политиката няма черно и бяло, винаги са комбинации на сивото. Вече официално заявих в медиите, че не считам, че има абсолютно чисто политици. И някакви такива детско-юношески надежди и химери, че сега едни абсолютно чисти и справедливи, принципни, волеви, праведни, последователни хора ще дойдат и ще ни управляват, са несериозни. Няма такива хора. Особено в едно мръсно общество, каквото е нашето. Няма как то да излъчи хора, които не са опетнени, включително от гражданските структури, трудно, почти невъзможно е да излязат такива хора.

Дълбоко убеден съм, че Бойко Борисов е катастрофално свързан с мафиотски структури. В останалата част от неговата политическа дейност той беше достатъчно балансиран политик. Ако търсим «черните» хора във властта на ГЕРБ, това не е на първо място Бойко Борисов. Това са други четири лица, които трябва да си отидат. Всички партии имат проблем с личностите, в това число и БСП и именно този въпрос в момента е фатален, а не този със структурите. Фаталните личности на ГЕРБ са на първо място Цветан Цветанов (най-фаталният), на второ място Симеон Дянков, на трето място Николай Младенов и четвърто – личната персона за особени поръчки-Мирослав Найденов. Между другото, има една хипотеза, според която Бойко Борисов избърза толкова много с подаването на оставката на правителството, защото това е организационната форма да се отърве от тези четирима души.

Българските управляващи имат недостиг на управленски компетенции. При хората на улицата също липсват политически, политологични компетенции и култура. Те просто излизат заради самия протест, заради възможността да бъдат против нещо, да изразят своето недоволство. И в тази ситуация хора като мен, които са сравнително добре образовани и са малко над средната класа, остават в периферията, извън тези дебати. Наблюдават първоначално с любопитство, след това с незаинтересованост, а накрая вече с разочарование. Какво да направим аз и хората, които са като мен? Защото нито един от моите познати не е излязъл на улицата и не я подкрепя, нито един от тях не подкрепя конкретна политическа партия, нито смята да гласува на следващите избори.

Ирена Тодорова: Най-големият проблем на тези хора и на младите хора изобщо, е техния краен индивидуализъм. На второ място е липсата на търпение – искат нещата да се случат сега и веднага. Без търпение няма как да постигаме дългосрочни резултати. И на трето място, тези хора отричат всякакъв вид лидерство. Нали избираме управляващи по презумпция, че те знаят повече, че могат да ни ръководят. С условието, че това непременно не е така.

За да променяш, трябва да си част от организация. Неправителствена, гражданска, студентска, политическа. Сами със себе си в интернет пространството, с говоренето под нечий постове, ние не променяме средата. Интернет, особено Фейсбук, ни даде възможност да бъдем чути на всяка цена, но това не е политическо действие.

Гражданските протести показаха, че ние не познаваме институциите, не познаваме Конституцията, за което не е виновна нито една политическа партия.

Не разбираме процесите на европейската интеграция, въпреки че вече 6 години сме членове на ЕС. В една такава ситуация, която всъщност би трябвало да бъде отговорност на интелигенцията, къде всъщност е тази интелигенция. Защо тя не поведе протестите?

Ирена Тодорова: На тези протести имаше интелигенция и все още има. В момента обаче, когато се появиха провокаторите, хора с разбити глави, хора, палещи европейското знаме, хора, които тъпчат Конституцията, мястото им вече не е там. Много интелигентни хора отказаха да станат част от тези протести, именно защото нямаха ясно артикулирани послания. Много от тях и физически нямат възможност да участват в протестите, поради работните си ангажименти.

Антоний Тодоров: Да, някои хора може и да са решили, че това вече не техният протест. Но улицата продължава да кипи, дори и ако участващите в протестите не са постоянни същите. В този процес има политическа борба, това трябва да е ясно. Всеки се бори да наложи някакво разбиране на останалите. И останалите да приемат неговото разбиране като свое. Който се оттегля, се самоизключва. Включването и изключването са елементи на демократичния процес - изключващите се оставят терена на други.

Протестиращите са различни – те са различни не само във визията си, но и в разбиранията си за бъдещето и в много други неща. Някои могат да отидат на улицата веднъж седмично, други имат повече свободно време – това са «естествени монополи» на улицата и протестиращите не са представителна извадка на обществото.

На улицата излязоха хората, които са изключени от диалога в гражданското общество. Основната част от тях са млади хора, и за това темата за младежкото включване е много важна тема. Призоваваме партиите да включват младите хора в листите си и във всички управленски нива.

Нидал Алгафари: «Бъдещето е на младите, настоящето никога». В политическите партии, за да влезете в кръга на хората, вземащи решения, трябва да имате опит. Политиката в партиите не е този идеализъм от площадите, на които се вика и крещи. Политика се прави изключително трудно – да вземеш едно решение, да го съгласуваш с много хора, да го съобразиш с много интереси. Един млад човек, който е много ентусиазиран, с много емоции, с чувства, трудно би могъл да прави това и да балансира.

Ирена Тодорова: Няма кой да включи младите хора, ако те не го постигнат сами. Не трябва да очакваме някой да ни включва и трябва да престанем с тази неприязън към организираниите форми на действие. Категорично против съм квотите. Не искам да попадам на челни места в депутатски листи, защото съм жена и защото съм млад човек. Искам да попадна там, защото имам качествата и компетенциите да управлявам.

Михаил Мирчев: Гражданите, в широкия смисъл на думата, осъзнаха своята сила. Оттук насетне гражданите няма да бъдат безропотни в България, когато срещу тях имат глупави или безобразнически политици. Това обаче не е достатъчно. Тези хора се

събират сега на някакви кръгли маси, говорят по телевизиите, вдигат знамена, създават много мощни интернет мрежи. И не разбират това, което колегата каза – «вижте, без да се институционализирате, не можете нито да влезете в парламента, нито нещо ще постигнете». А за да направят това, трябва да влязат в бюрократичната логика, в логиката на съчетаване на интереси, в логиката на йеарархизиране на едно движение, което в основата си е с хоризонтални отношения. Тоест, трябва да превърнат себе си в своята противоположност. За това не им достига нито култура, нито начин на мислене, нито визионерство. И от тази гледна точка не ми се иска, но се налага да направя негативна прогноза за техния успех. Направиха първия пробив в системата, но втората, третата, четвъртата крачка – просто нямат сили да ги направят. Поне такива са посланията на хората, които за сега се виждат на хоризонта.

Положителното мислене, което ще ни спаси, трябва да започне от партиите и от хората, които ни управляват. От хората, които се появяват в телевизията и всекидневно формират нашето мнение. Защото, колкото и положително да съм настроена аз, когато всеки ден си пускам телевизора и виждам как политическата партия, която не е на власт се противопоставя на всичко, което прави другата на власт и обратното, усещам това като противопоставяне на обществото. Не може, когато една партия дойде на власт да казва «всичко преди мен е сбъркано, никой нищо не е свършил и ето сега аз ще започна на ново». Положителното мислене според мен започва с надграждането и започва от политическата класа. Как политическата класа да започне да мисли положително?

Нидал Алгафари: Политическото мислене у политиците също се възпитава. Ние, гражданите, трябва да можем да им «скочим» и да отстояваме позиция. Политиците свикнаха да няма съпротивление, никой да не им се противопоставя. На събранията хората си мълчат, мълчат и приемат каквото им се казва от микрофона. Вината за това какво са политиците е в нас - те са такива, каквито ние им позволяваме да бъдат, каквито сме самите ние. Възрастните хора казват «мисли бяло, за да те стигне бяло».

Михаил Мирчев: Нито народът сам по себе си, нито политическата класа – комбинацията между тях е важна. Лудвиг Ерхард е написал една много тънка книжка («Благоденствие за всички») – цялостна философия, която включва едновременно темата за гражданско участие и свобода, едновременно идеология на свободния пазар и предприемачество и заедно с това една много строга, много йерархизирана и загрижена за своя народ и устойчивостта на държавата. Едновременно всичко това. Ерхарт управлява около 10 години и това са годините, в които разрушената икономика и унижената нация отново заемат лидерското място в Европа, а държавата отново се превръща в силната Германия. Можем ли да си представим тази силна личност, мъдра, волева, организационно грамотна, без добродетелите на масовия германец? Истината е в комбинацията.

Иска се от хората да бъдат позитивни. Е, как да стане това, като всеки ден са свидетели на nihilistичен, брутален негативизъм. Това са нашите политици, които не могат да застанат на надпартийна позиция, когато обсъждат проблемите на държавата и на

нацията, а се боричкат на дребно ниво едни срещу други, свеждат нещата до проблемите на персоните, до взаимното си очерняне.

Коя политическа сила ще спечели следващите избори?

Нидал Алгафари: Ще спечелят същите партии, които ни управляваха и до сега. Надали нов месия, ново движение ще се появи. Ще имаме абсурдни коалиции или ще се завърти онази прословута италианска въртележка, на която ще имаме избори до дупка.

Антоний Тодоров: Знам, че това, което ще стане, ще зависи от всичките участници в процеса. Както от тези, които участват и говорят, така и от тези, които мълчат и се отдръпват. В това сложно съотношение ще се роди нещо, което може би не всеки ще иска.

Ирена Тодорова: Според мен ГЕРБ ще има малка преднина пред БСП. Очаквам един пътър парламент. Но имайки предвид малкия процент, който ще вземе най-голямата партия, подкрепям мнението на Нидал, че ще станем свидетели на абсолютно безпринципни коалиции и в този смисъл ще се търси компромисна личност отвън за министър-председател. Някой с европейска легитимност, доказал се експерт, именно като компромисна фигура. Имайки предвид малките проценти, които всички ще вземат, вероятно коалицията ще е от две до три политически сили. Твърде вероятно е те да не могат в крайна сметка да съставят правителство и да се отиде към нови избори през месец септември.

Михаил Мирчев: Числата са доста тоталитарно нещо, те са безапелационни. Вероятно БСП ще бъде първа политическа сила, но няма да бъде победител, това е тънкия момент. Вероятно ще бъдат първа политическа сила, вероятно ще бъдат управляващи, ще излъчат министър-председател. Но няма да бъдат победител. Победител могат да станат едва когато преживеят един успешен мандат – признат от гласоподавателите успешен мандат.

Има питанка за това ГЕРБ на голямо или на малко разстояние ще бъде след БСП. Под голямо разбирам 7 до 10 % под резултата на БСП, а под малко - 3 до 5 %. Възможни са и двата варианта. И кой от двата варианта ще се случи зависи лично и персонално от Бойко Борисов. Ако прекалено дълго продължава сагата на неговите сърдечни проблеми, разстоянието ще бъде голямо. Ако отново заеме позата на силен и успяващ победител, има шанс да спаси положението и дистанцията да бъде малка.

И последно – следващата управляваща коалиция вероятно ще бъде от четири и дори пет елемента. Тоест, тя ще бъде още по-вътрешно неустойчива, отколкото беше 2005-2009 година. Бойко Борисов и неговата партия, вероятно ще бъдат външния стабилизиращ фактор на предстоящата нестабилна коалиционна формула. Предстои ни един много голям български експеримент, ние сме свикнали да бъдем територия на експериментите.

Из мнението на участниците в дискусиата:

В началото подкрепях идеите на протестиращите, в един момент обаче си казах: «тези хора не знаят какво искат». Няма нищо лошо обаче в това да има протести. Нищо лошо в това една система да се саморазрушава и да се изгражда наново – това означава, че тя е жива. Няма нищо лошо в това да има динамика и да има аморфна група, която да бъде коректив на политическите партии например. Защото именно тези аморфни групи, тези хора, които непрекъснато задават въпроси и които непрекъснато се съмняват, именно те дават насоката. Простичкият извод от тези протести е, че управляващите трябва да осъзнаят властта като нещо много отговорно. Властта не е даденост!

Самото излизане на улицата е нещо. Това означава, че хората имат мнение и че са усетили дълбока несправедливост в живота си. Хората, които управляват трябва да знаят, че когато се самозабравят, ще имат санкция и коректив.

Ясно е, че протестиращите искат равенство. Въпросът е какво равенство искат – всички да сме бедни или всички да станем богати?

Протестите много напомнят на живота на едно бебе. Като се роди, то започва неистово да плаче, без да знае защо. Даваш му да яде, но то продължава, защото го боли стомаха или му растат зъби. И ролята на възрастния, на по-мъдрия, е да го насочи какво да направи, за да порастне и да се осъзнае. Повечето «мъдреци» в България обаче виждат ролята си на хора, които трябва да критикуват това същество, което още не се е осъзнало, без да се сетят, че има нужда от помощ и напътствие.

Гражданите трябва да говорят, дори да крещят и по тези начини да поставят това, което ги задушава. Не е работа на протестиращите да имат програма. Това е работа на политиците.

Отговорностите на гражданите не приключват с еднократен акт веднъж на 4 години. Те трябва да упражняват контрола си постоянно върху избраните депутати, общински съветници и кметове. Проблемът тук е в народопсихологията, която ни кара прекалено дълго да чакаме, да търпим и да избухнем едва, когато нещата вече са достигнали крайности.

Маргиналните партии са съставени от хора. Ако ние кажем, че има маргинални партии в парламента, трябва да кажем, че има маргинални хора. Аз нямам самочувствието да кажа, че някой човек е маргинал, каквито и политически убеждения да има този човек. Само защото те са различни от моите и не ги споделям.

Политическата партия е свободно сдружение на граждани, които имат своите идеи как да се управлява държавата. Затова се съревновават на избори и когато получат подкрепата на по-широк кръг от граждани, се опитват да осъществят управлението, за което се борят. Така че проблемът не е в системата, а в това дали я разбираме.

Най-малкото, което можем да направим, е да говорим. И най-малкото, когато имаме колебание или не сме съгласни с нещо, е да продължаваме да го правим. Дори да не бъдем чути, си струва да говорим!

Фондация “Фридрих Еберт” – Бюро България

www.fes.bg

e-mail: office@fes.bg

Телефон за връзка: +359 2 980 87 47

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Институт за социална интеграция (ИСИ)

www.isi-bg.org

e-mail: ifsi.bulgaria@gmail.com

Телефон за връзка: +359 2 983 69 22

**Институт за
Социална
Интеграция**